

University of Tehran Press

The UK's Rwanda Asylum Plan with a Focus on Iran's Migration Policy

Amirmasoud Pourmousa¹ | Mahin Sobhani²

1. Corresponding Author; M.A Student in Criminal Law & Criminology, Faculty of Humanities & Literature, University of Guilan, Rasht, Iran. Email: amirpurmusa1998@gmail.com
2. Assistant Prof., Faculty of Humanities & Literature, University of Guilan, Rasht, Iran. Email: m_sobhani@guilan.ac.ir

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <hr/> <p>Pages: 1-25</p> <hr/> <p>Received: 2025/03/18</p> <p>Received in Revised form: 2025/04/28</p> <p>Accepted: 2025/08/04</p> <p>Published online: -----</p>	<p>The UK's Rwanda asylum plan emerged as part of broader efforts to reform asylum policies and strengthen border controls following the country's voluntary exit from the European Union. On April 14, 2022, the UK government, under a migration and economic development partnership agreement and two diplomatic memoranda, designated Rwanda as a safe destination for outsourcing asylum applications. The stated objectives of this agreement included reducing dangerous sea crossings, preventing human trafficking, and increasing investment in Rwanda. Consequently, the proposed plan was introduced to the House of Commons under Chapter 29 of the UK's Nationality and Borders Act and subsequently enacted into law. However, this legislation has faced significant challenges, including concerns over the safety of the third country and potential violations of human rights principles. This paper adopts a descriptive-analytical approach to evaluate the post-Brexit asylum policies embedded in the UK's Nationality and Borders Act and examines how Iran can leverage these experiences in its refugee policy. The findings indicate that the UK's asylum outsourcing scheme undermines fundamental principles such as the principle of non-refoulement and the right to seek asylum, posing serious threats to refugee protections.</p>
<p>Keywords: <i>Non-Refoulement Principle, Refugee Rights, Iran's Migration Policy, The UK's Rwanda Asylum Plan, Afghan Migrants.</i></p>	
<p>How To Cite</p>	<p>Pourmousa, Amirmasoud; Sobhani, Mahin (2026). The UK's Rwanda Asylum Plan with a Focus on Iran's Migration Policy. <i>Public Law Studies Quarterly</i>, -- (--), 1-25. DOI: https://doi.com/10.22059/jplsq.2025.392253.3721</p>
<p>DOI</p>	<p>10.22059/jplsq.2025.392253.3721</p>
<p>Publisher</p>	<p>The University of Tehran Press. </p>

طرح برون سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا با نگاهی بر سیاست مهاجرتی ایران

امیرمسعود پورموسی^۱ | مهین سبحانی^۲

۱. نویسنده مسئول؛ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. رایانامه: amirpurmusa1998@gmail.com

۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. رایانامه: m_sobhani@guilan.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	طرح برون سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا، پس از خروج خودخواسته بریتانیا از اتحادیه اروپا، به عنوان بخشی از تلاش‌های گسترده‌تر در خصوص اصلاح سیاست پناهندگی و کنترل مرزهای این کشور به میان آمد. دولت وقت، در ۱۴ آوریل ۲۰۲۲، ذیل یک توافقنامه و دو تذکاریه دیپلماتیک مبنی بر مشارکت در توسعه مهاجرتی و اقتصادی، کشور رواندا را به عنوان مقصدی امن برای برون سپاری درخواست‌های پناهندگی در نظر گرفت. هدف از این توافقنامه، کاهش سفرهای دریایی خطرناک، جلوگیری از قاچاق انسان و افزایش سرمایه‌گذاری در رواندا عنوان شد. بدین ترتیب طرح مذکور، ذیل فصل ۲۹ قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا به مجلس عوام ارائه شد و به قامت قانون درآمد. قانونی که چالش‌های فراوانی را از جمله نگرانی در مورد امنیت کشور سوم و نقض قواعد حقوق بشری در پیش داشت. مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی، سیاست مهاجرتی بریتانیا را در دوران پسابرجزیت مورد سنجه قرار داده و به بهره‌گیری از تجارب آن در امور مهاجرتی ایران پرداخته است. یافته‌های مقاله بیانگر آن است که این طرح، اصول بنیادینی همچون اصل عدم بازگرداندن اجباری و حق بر درخواست پناهندگی را رو به اضمحلال برده است.
صفحات: ۲۵-۱	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۰۸	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۳	
تاریخ انتشار برخط: -----	
کلیدواژه‌ها: اصل عدم بازگرداندن اجباری (نان رفولمان)، حقوق پناهندگان، سیاست مهاجرتی ایران، طرح برون سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا، مهاجران افغانستانی.	
استناد	پورموسی، امیرمسعود؛ سبحانی، مهین (۱۴۰۵). طرح برون سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا با نگاهی بر سیاست مهاجرتی ایران. <i>مطالعات حقوق عمومی</i> ، -- (۱)، ۲۵-۱.
DOI	DOI: https://doi.com/10.22059/jplsq.2025.392253.3721
DOI	10.22059/jplsq.2025.392253.3721
ناشر	مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

مستتبط از «کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان ۱۹۵۱ و پروتکل اصلاحی ۱۹۶۷ آن»^۱ (زین پس کنوانسیون پناهندگی)، پناهنده به فردی اطلاق می‌شود که به دلیل ترس از آزار و اذیت مبتنی بر نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه‌های اجتماعی خاص یا عقاید سیاسی، خارج از کشور متبوع خود به سر می‌برد. مفهوم «پناهنده»^۲ را نباید با سایر اشکال مشابه با آن همچون «پناهجو»^۳ خلط کرد؛ مادامی که درخواست پناهندگی از سوی «کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان»^۴ در کشور میزبان مورد پذیرش واقع نشود، افراد به‌عنوان پناهجو شناخته خواهند شد (قاری سید فاطمی، ۱۳۹۶: ۳۳۵). در تفاوت‌شناسی میان «پناهجویان قانونی»^۵ و «پناهجویان غیرقانونی»^۶، برخی پژوهشگران از به‌کار بردن اصطلاح «غیرقانونی» برای پناهجو انتقاد می‌کنند (Koser, 2005: 5). به عقیده آنان حتی اگر اقدامات پناهجو در بستر کنوانسیون پناهندگی ننگند، نباید غیرقانونی تلقی شوند. از این‌رو واژگانی همچون «پناهجویان بدون مدرک»^۷، «پناهجویان غیرمجاز»^۸ یا «پناهجویان نامنظم»^۹ را جایگزین آن می‌کنند که خود به اندازه اصطلاح پناهجویان غیرقانونی، مشکل‌ساز و مبهم‌اند (Schrover, 2008: 9-10).

پژوهش حاضر از واژگان جایگزین خودداری و به‌واژه پناهجویان غیرقانونی اکتفا کرده است. خروج رسمی بریتانیا از اتحادیه اروپا که در سال ۲۰۲۰ رقم خورد، تأثیرات عمیقی بر سیاست‌های مهاجرتی این کشور از جمله قوانین مرتبط با پناهندگی بر جای گذاشت. یکی از اصلی‌ترین این قوانین، دستورالعمل‌های شماره ۲۰۱۳/۶۰۴ اتحادیه اروپا موسوم به «مقررات دوبلین»^{۱۰} است (European Union, 2013: 31-59). هدف از این مقرره، جلوگیری از ثبت درخواست‌های متعدد پناهندگی توسط یک فرد در کشورهای مختلف اروپایی است. بر اساس این دستورالعمل، نخستین کشور اروپایی که پناهجو به آن ورود می‌کند مسئول بررسی درخواست وی خواهد بود و امکان ارائه درخواست پناهندگی در سایر کشورها از او سلب می‌شود. از دیگر حقوقی که پناهندگان به‌واسطه اسناد حقوق بشری از آن برخوردار شده‌اند، «نان‌رفولمان»^{۱۱} (زین پس اصل عدم بازگرداندن اجباری) است. مطابق با بندهای ۱ و

1. The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol.
2. Refugee.
3. Asylum Seeker.
4. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).
5. Legal Asylum Seekers.
6. Illegal Asylum Seekers.
7. Undocumented Asylum Seekers.
8. Unauthorised Asylum Seekers.
9. Irregular Asylum Seekers.
10. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council.
11. Non-Refoulement.

۲ ماده ۳۳ کنوانسیون پناهندگی، دولت‌های عضو، در هر شرایطی، از بازگرداندن پناهندگانی که جان یا آزادی‌شان به دلایلی همچون نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه‌های اجتماعی خاص یا عقاید سیاسی در معرض خطر قرار دارند، منع شده‌اند. تهدید شامل هر نوع ترس معقول و موجه ناشی از سلب حیات، آسیب جسمانی، روانی، شرفی، مالی یا افشای اطلاعات خصوصی فرد و بستگان وی می‌شود (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۹: ۱۴۷). از این رو، صرف وجود احتمال اینکه مسترد کردن فرد او را در معرض هر یک از این مخاطرات قرار دهد، کافی است تا مطابق با ماده ۳۳(۱) از بازگرداندن وی به کشور مبدأ جلوگیری شود (Gammeltoft-Hansen, 2011: 53-59).

برخی پژوهشگران در تفسیر بند ۱ ماده ۳۳ کنوانسیون پناهندگی، بر این عقیده استوارند که اصل عدم بازگرداندن اجباری، صرفاً ناظر بر اشخاصی است که به‌طور رسمی به‌عنوان پناهنده شناسایی شده‌اند. با این حال، چنین تفسیری^۱ چندان با روح حاکم بر کنوانسیون پناهندگی منطبق نبوده است و از مفهوم واقعی آن فاصله می‌گیرد (Lauterpacht & Bethlehem, 2009: 116). کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد، در تفسیر مفهوم «ترس معقول و موجه»^۲، بر تلفیق دو عنصر ذهنی و عینی تأکید ورزیده است (UNHCR, 2019: Para. 28).^۳ بر این اساس، از یک‌سو باید باور درونی متقاضی مبنی بر ترس از آزار، به‌عنوان معیاری ذهنی مورد ارزیابی قرار گیرد و از سوی دیگر، این ترس درونی باید از طریق شواهد و قرائن عینی قابل تأیید باشد. در پرتو این تفسیر، واژه پناهندگان مندرج در ماده ۳۳، ناظر بر افرادی است که دو شرط فوق را دارا باشند و این امر لزوماً منوط بر تثبیت وضعیت پناهندگی آنان نیست (پورموسی و سبحانی، ۱۴۰۵: ۸-۹).

با توجه به اینکه جدا شدن از اتحادیه اروپا، بریتانیا را از تعهدات بین‌المللی همچون اصل عدم بازگرداندن اجباری مبرا نمی‌ساخت، این کشور در فقدان مقررات دویلین، برای فرستادن پناهجویان به کشور سوم امن درصدد وضع قانونی مشابه برآمد (Saenz Perez, 2023: 304-305). از این رو، یکی از اهداف «قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا» (۲۰۲۲)^۴، علاوه بر کنترل بیشتر بر مرزها، جایگزینی مقررات دویلین بوده است (Katherine, 2018: 65). مستخرج از اطلاعات مربوط به آمار پناهجویان بریتانیا، تعداد درخواست‌های پناهندگی در این کشور در سال ۲۰۲۴ با ۸۴,۲۰۰ نفر، به بیشترین میزان خود در بیست سال اخیر رسید (Sturge, 2025: 5). در سال ۲۰۲۰، ۲۷,۵۰۰ درخواست پناهندگی در این کشور

۱. در تفسیر معاهدات، از سوی هر مرجعی که باشد، اصول حسن نیت (بند ۱ ماده ۳۱ عهدنامه حقوق معاهدات)، انصاف و آثار مفید (ماده ۳۲ عهدنامه حقوق معاهدات) باید رعایت شود (ضیائی بیگدلی، ۱۴۰۲: ۱۰۷).

2. Well-Founded Fear.

3. Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status (2019) (First published in 1979 and re-issued in 1992 and in 2019).

4. Nationality and Borders Act (2022).

ثبت شد که در مجموع، افزایش سالانه شمار پناهجویان و بی‌ثمر ماندن اهداف کنترل‌کننده برگزیت را نشان می‌دهد (Sturge, 2025: 5-7).

طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا که در سال ۲۰۲۲ به‌عنوان پاسخی از سوی دولت وقت نسبت به بی‌ثباتی نظام مهاجرتی بریتانیا طراحی شد، از سوی دیوان عالی کشور، به‌دلیل چالش‌های حقوقی و اجرایی متعدد، غیرقانونی اعلام شد (Supreme Court, 2023: 3). این طرح که با هدف برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا به میان آمد، از همان آغاز با انتقادات گسترده‌ای، از جمله ناسازگاری با اصول حقوق بشری و تعهدات بین‌المللی مواجه بود. پژوهش حاضر، سیر تکوین و تطور این طرح را مورد سنجش قرار می‌دهد و در لوای آن راهکارهایی را برای کنترل سیاست مهاجرتی ایران، به مثابه یکی از اصلی‌ترین مقاصد مهاجرین افغانستانی، ارائه داده است. با توجه به روند فزاینده ورود مهاجرین و فشارهای اقتصادی، امنیتی و اجتماعی ناشی از این مسئله در سال‌های اخیر، احتمال مطرح شدن سیاست‌های مبتنی بر «عدم تسامح»^۱ همچون طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا در ایران را نمی‌توان نادیده گرفت. این امر ضرورت تحقیق حاضر را دوجندان می‌سازد، چراکه بررسی مخاطرات اجرای این سیاست می‌تواند الگوی مناسبی برای سیاست‌گذاران ایرانی در زمینه طراحی راهکارهای پایدارتر و منطبق با حقوق بشری باشد.

با توجه به ادبیات حقوقی موجود،^۲ پرسش‌های اصلی پژوهش بدین شرح است: (۱) طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا چیست؟ (۲) این طرح با کدام یک از اصول حقوق بین‌الملل در تعارض است؟ و (۳) سیاست‌گذاران ایرانی چگونه می‌توانند با بهره‌گیری از تجربه شکست‌خورده این طرح، سیاست‌های مهاجرتی خود را بهبود بخشند؟ پاسخ به پرسش‌های مذکور در سه گفتار اصلی تبیین شده است: در گفتار نخست، «فرایند قانونگذاری» این طرح بررسی شده است تا روشن شود که طرح مزبور چگونه و از طریق چه مراحل به تصویب رسید. در گفتار دوم، «چالش‌های قضایی و افول طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا» مورد سنجش قرار گرفته است تا تبیین گردد نظام قضایی بریتانیا چگونه توانست این طرح را به چالش بکشد و زمینه‌های الغای آن را فراهم سازد. گفتار سوم ذیل عنوان «سیاست مهاجرتی ایران در پرتو تجارب بریتانیا»، به تحلیل الگوهایی پرداخته است که می‌توان از این تجربه برای اصلاح و بهبود سیاست‌های مهاجرتی ایران بهره برد.

1. Zero Tolerance Policy.

۲. ر.ک: مقدسی‌فر و شایگان، ۱۴۰۳: ۲۴۱-۲۷۶؛ کیهانلو و دادمهر، ۱۳۹۹: ۱۷۵-۱۹۸؛ کیهانلو، ۱۳۸۲: ۱۳۳-۱۵۳.

۲. فرایند قانونگذاری

۱.۱. طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا

متعاقب تلاش‌های مستمر نخست‌وزیر وقت بریتانیا در سال ۲۰۲۲ برای اعمال محدودیت‌های شدید در مرزها و کنترل ورود پناهجویان، طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا به‌عنوان جایگزینی برای مقررات دوبلین مطرح شد. این سیاست بر مبنای توافقنامه‌ای پنج‌ساله میان بریتانیا و رواندا شکل گرفت که بر اساس آن، به‌جای بررسی درخواست‌های پناهندگی در خاک بریتانیا، متقاضیان به رواندا منتقل می‌شدند تا پرونده‌هایشان مورد بررسی قرار گیرد (House of Commons, 2024: 4). در این چارچوب رواندا به‌عنوان یک «کشور سوم امن»^۱ معرفی شد.

مفهوم کشور سوم امن نخستین بار در چارچوب «کمیتة اجرایی کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان»^۲ (۱۹۸۹) مطرح شد (UNHCR, 1989: 1-3). شورای اروپا در سال ۲۰۰۳ با تصویب مقررات دوبلین، نظامی را برای تعیین مسئولیت دولت‌های عضو اتحادیه اروپا در رسیدگی به درخواست‌های پناهندگی تدوین کرد. بر اساس این مقررات، پناهجویان موظف‌اند درخواست پناهندگی خود را صرفاً در نخستین کشور اتحادیه اروپا که به آن وارد می‌شوند، ثبت کنند. در صورت ارائه درخواست مشابه در کشوری دیگر، مطابق مفاد مقررات دوبلین، فرد متقاضی به همان کشور اولیه بازگردانده می‌شود (علیرضایی و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۷۴). این کشور که به‌عنوان کشور سوم امن شناخته می‌شود، باید معیارهایی همچون پایبندی به حقوق پناهجویان^۳، اجرای تعهدات مندرج در کنوانسیون پناهندگی و نظامی عادلانه و کارآمد برای رسیدگی به درخواست‌های پناهندگی را دارا باشد.

تعیین یک کشور به‌عنوان کشور سوم امن همواره محل مناقشه است؛ چراکه برخی کشورها، از جمله رواندا، به‌دلیل ضعف زیرساخت‌های پناهندگی، سابقه نقض حقوق بشر و نبود تضمین‌های کافی برای حمایت از حقوق پناهجویان، عملاً واجد شرایط احراز این عنوان محسوب نمی‌شوند (Supreme Court, 2023: 30-35). از سوی دیگر، نظام حاکم بر تعیین کشور سوم امن، میان دولت‌های عضو شورای اروپا برقرار شده است که همگی ملزم به رعایت استانداردهای مندرج در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و

1. Safe Third Country (also known as: Host Third Country, Safe First Country).

2. UNHCR Executive Committee Conclusion No.58 (XL) (1989).

۳. از جمله حقوقی که علاوه بر پناهندگان، بر پناهجویان نیز قابل تسری است، «حق عدم بازگرداندن اجباری (نان‌رفولمان)» مندرج در ماده ۳۳ کنوانسیون پناهندگی است (البته در خصوص اعمال حق عدم بازگرداندن اجباری (نان‌رفولمان) بر پناهجویان، اختلاف نظرهایی وجود دارد. پژوهش حاضر بر این عقیده استوار است که دامنه شمول این حق علاوه بر پناهندگان، بر پناهجویان نیز قابل تسری است). برای مشاهده نظر موافق، رک صفحات ۱۱۵-۱۱۶ مقاله:

Sir Elihe Lauterpacht & Daniel Bethlehem, *The Scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion*, 2009: 115-116.

تحت نظارت دیوان اروپایی حقوق بشر هستند. این در حالی است که رواندا، به‌عنوان کشوری خارج از این قلمرو، فاقد نهادهای نظارتی و تعهدات حقوق بشری مشابه است و از این رو سازوکارهای حمایتی معادل در آن پیش‌بینی نشده است.

به‌رغم موارد پیش‌گفته، وزیر کشور بریتانیا و وزیر امور خارجه رواندا در ۱۴ آوریل ۲۰۲۲، توافقنامه «مشارکت مهاجرتی و توسعه اقتصادی»^۱ را امضا کردند. این توافقنامه مقرر می‌کند افرادی که از یکم ژانویه ۲۰۲۲ از طریق کشورهای غیرمستقیمی همچون فرانسه یا بلژیک و از مسیرهای پرخطری همچون کانال مانش وارد بریتانیا شوند، ورودشان غیرقانونی تلقی شده و به رواندا منتقل خواهند شد (UK Parliament, 2024: 15). رواندا به‌طور متقابل متعهد شد به درخواست پناهندگی افراد مذکور رسیدگی کند و در صورت تأیید، آنها را به‌عنوان پناهنده در کشور خود بپذیرد. برای پناهجویان بازگشت به بریتانیا، ولو در صورت پذیرش درخواست پناهندگی‌شان، مطلقاً ممنوع بود (Dawson, McKinney, 2023: 1-2). متعاقب این تصمیم، طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا ذیل فصل ۲۹ پیش‌نویس قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا گنجانده شد. این قانون در واقع یکی از ابزارهای مهم امنیتی محسوب می‌شد که از منظر حقوق بشر به دلیل سطح پایین شفافیت و عدم پاسخگویی با اتهامات زیادی روبه‌رو بود (برای مثال ر.ک: پرونده محمد فیروز قربانی^۲ در دیوان دادگستری اتحادیه اروپا). (Court of Justice of the European Union, 2014, para. 1).

مستنبط از نظریات کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، «توافقات مربوط به جابه‌جایی»^۳ باید در قالب اسناد الزام‌آور قانونی^۴ (همچون مقررات دبلین) تنظیم شوند، به‌گونه‌ای که همواره دارای قابلیت اعتراض و نظارت قضایی باشند (UNHCR, 2017: 237-238).^۵ این توافقنامه باید وظایف و مسئولیت‌های هر کشور و همچنین حقوق و وظایف افراد تحت تأثیر را به‌وضوح و به‌صورت عادلانه تبیین کند. همچنین تأکید شده است که این توافق‌ها باید بر اساس اصول همبستگی و تقسیم مسئولیت منعقد شوند (UNHCR, 2017: 237-238). هرگونه جابه‌جایی پناهجویان باید در

1. Migration and Economic Development Partnership (MEDP).

2. Mohammad Ferooz Qurbani v. Oberlandesgericht Bamberg (Case Number: C-481/13).

3. Relocation Agreements.

۴. معاهدات میان کشورها بر اساس قصد طرفین، می‌تواند به دو دسته «معاهدات حقوقی» و «معاهدات سیاسی» تقسیم شود. در معاهدات سیاسی برخلاف معاهدات حقوقی، قصد طرفین ایجاد تعهدات حقوقی الزام‌آور که نقض آن به مسئولیت بین‌المللی منجر شود، نمی‌باشد. برای اطلاعات بیشتر ر.ک به:

Gautier, P. (n.d.), Memoranda of Understanding: Mere Political Commitments or a Well-established Category of International Treaty Law, What Distinguishes a Legally Binding Agreement from a Non-Legally Binding Instrument?, Registrar, ICJ; Professor, UCLouvain.

۵. این توافق، یک تفاهم سیاسی پنج‌ساله است که با توجه به اوضاع و احوال و قصد طرفین در قالب معاهدات سیاسی قرار می‌گیرد:

<https://uklifeinfo.co.uk/uk-rwanda-asylum-partnership/>

چارچوبی سخت‌گیرانه و منطبق بر تعهدات بین‌المللی مرتبط با حقوق بنیادین بشر انجام گیرد، به‌گونه‌ای که با اصول الزام‌آور کنوانسیون پناهندگی، به‌ویژه اصل کلیدی عدم بازگرداندن اجباری و اسناد حقوق بشری همچون کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، در تعارض نباشد (UNHCR, 2017: 237-238). بر اساس نظریه مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، در صورتی که انتقال اجباری پناهجویان به کشوری انجام گیرد که شواهد معتبر بر وجود خطری واقعی و قابل پیش‌بینی دلالت داشته باشند، چنین اقدامی نقض تعهدات بین‌المللی بریتانیا محسوب می‌شود (ر.ک پرونده سورینگ علیه بریتانیا)^۱ (European Court of Human Rights, 1989: Para. 1).

۲.۲. قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا

پس از امضای توافقنامه میان دو کشور و تبیین سیاست‌های اولیه، طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا به‌عنوان یکی از فصل‌های مندرج در «قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا»^۲ به پارلمان ارائه و مدعی سه هدف اصلی شد: (۱) افزایش عدالت در سیاست پناهندگی برای حمایت بهتر از افراد نیازمند؛ (۲) جلوگیری از ورود غیرقانونی افراد به بریتانیا در جهت از بین بردن شبکه‌های تجاری قاچاق انسان و محافظت از جان بزه‌دیدگان و (۳) تسهیل اخراج افرادی که حق حضور در بریتانیا را ندارند (Tobin, 2021: 1).

پیش‌نویس طرح مزبور همچنین تغییراتی را در «قانون تابعیت بریتانیا»^۳ (۱۹۸۱) و نحوه شناسایی قربانیان قاچاق انسان و برده‌داری نوین^۴ پیشنهاد می‌داد که برخی از بخش‌های آن همچون «سیاست عقب راندن»^۵ افرادی که با قایق به بریتانیا می‌آمدند و «سیاست دودسته‌سازی پناهجویان»^۶ محل مناقشه بودند. هرچند که هردوی این تدابیر در بازه‌های زمانی مختلفی ملغی شدند (سیاست عقب راندن در آوریل ۲۰۲۲ و سیاست دودسته‌سازی پناهجویان در ژوئیه ۲۰۲۴)، لیکن نگاهی اجمالی بر مفاد قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا نشان می‌دهد که دولت وقت درصدد جرم‌انگاری درخواست پناهندگی از سوی پناهجویانی بوده است که برای ورود به این کشور نیازمند ویزا بودند. از آنجا که در قوانین بریتانیا امکان درخواست ویزا برای

1. *Soering v. United Kingdom* (Application no. 14038/88).

<https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/01/ECTHR-1989-Soering-v.-United-Kingdom.pdf>

2. Nationality and Borders Act (2022).

3. British Nationality Act (1981) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61>

۴. این تغییرات نباید با قانون «برده‌داری نوین بریتانیا» مصوب ۲۰۱۵ (Modern Slavery Act, 2015)، که با هدف مقابله با برده‌داری و حمایت از قربانیان قاچاق انسان تدوین شده خلط گردد. «قانون تابعیت و مرزها» (۲۰۲۲)، بر خلاف رویکرد حمایت‌محور قانون برده‌داری نوین، سیاستی سخت‌گیرانه اتخاذ کرده است.

5. Pushback Policy.

6. Two-tier Asylum Seekers Policy.

تقاضای پناهندگی پیش‌بینی نشده است، از این‌رو اتباع کشورهای که برای ورود به خاک بریتانیا نیازمند ویزا بودند، به صرف اقدام به درخواست پناهندگی، مرتکب جرم می‌شدند. در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴، بیشترین درخواست پناهندگی از منطقه آسیا و ملیت افغان ثبت شده بود. تا پیش از آن، بیشترین درخواست‌ها از خاورمیانه و از سوی ملیت‌های سوری و ایرانی بود. (Sturge, 2024: 5) بدین ترتیب، غالب افرادی که خواهان پناهندگی در بریتانیا بودند طبق این قانون مجرم محسوب می‌شدند (House of Lords, 2021: 12).

از سویی پیش‌نویس اولیه این قانون فاقد تضمین‌های مورد نیاز کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان بود. پس از گزارش کمیته مشترک حقوق بشر بریتانیا، این پیش‌نویس برخی از تضمینات را به بند اول فصل چهارم خود افزود (House of Commons, 2021: 82). بر اساس تعریف جدید، کشور سوم امن کشوری اطلاق شد که برای افراد از حیث نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه‌های اجتماعی خاص و یا عقاید سیاسی تهدیدی محسوب نشود، کنوانسیون پناهندگی را به رسمیت بشناسد و به‌طور مؤثر تضمین نماید که مفاد ماده سوم کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (مبنی بر منع شکنجه و رفتارهای غیرانسانی) نقض نخواهد شد. این ماده که از اصول بنیادین کنوانسیون اروپایی حقوق بشر محسوب می‌شود، جایگاه والایی در نظام حقوق بشری اروپا دارد و به‌عنوان یک قاعده مطلق هیچ‌گونه استثنا یا محدودیتی بر آن وارد نمی‌گردد. دیوان اروپایی حقوق بشر نیز در آرای متعدد (M.S.S. v. Belgium and Greece, 2011; T.I. v. United Kingdom, 2000; Ilias and Ahmed v. Hungary, 2019; Hirsi Jamaa and Others v. Italy, 2012) این اصل را در سیاهه ارزش‌های بنیادین جوامع دموکراتیک قرار داده و دولت‌ها را ملزم به رعایت بی‌قیدوشرط آن دانسته است (بابائی‌راغب و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱۴).

علی‌رغم اصلاحات پیش‌گفته، تدابیر حمایتی پیش‌بینی‌شده همچنان در تعریف معیارهای کشور سوم امن دچار ابهام بودند و افرادی که قرار بود به این کشور منتقل شوند، ولو در صورت پذیرش درخواست‌شان، حقی برای بازگشت به بریتانیا نداشتند. این سازوکار پیچیده و گاه متناقض، سبب می‌شد که در صورت رد شدن درخواست پناهندگی، پناهجویان ناگزیر یا به کشور مبدأ خود بازگردند و یا به کشورهای سومی منتقل شوند که خود با چالش‌های جدی در تأمین امنیت و رعایت حقوق اولیه آنان مواجه بودند. این در حالی است که حتی انتقال محکومان نیز باید مطابق با ضوابط دقیق و سخت‌گیرانه‌ای صورت گیرد که بر اساس موازین حقوق بین‌الملل تدوین شده‌اند. به عنوان مثال، مطابق با ماده ۶ پروتکل «انتقال محکومان در کشورهای عضو جامعه توسعه آفریقای جنوبی»^۱، انتقال محکومان به کشوری دیگر تنها در صورتی مجاز

1. Southern African Development Community (SADC).

https://www.sadc.int/sites/default/files/2021-11/Declaration_Treaty_of_SADC.pdf

است که معیارهایی نظیر تابعیت کشور اجراکننده، قطعیت حکم، باقی ماندن حداقل شش ماه از دوران محکومیت، جرم‌انگاری عمل در هر دو کشور، فقدان موانع قانونی، و رضایت صریح هر دو دولت و محکوم احراز شود (Mujuzi, 2019: 150-151). در مقابل، طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا نه تنها حداقل استانداردهای مقرر برای انتقال محکومان را رعایت نکرده بود، بلکه پناهجویان را بدون ارزیابی فردی و صرفاً بر اساس نحوه ورود آنان مستحق اخراج به کشور سوم می‌دانست. چنین رویکردی نشان از تنزل جایگاه حقوقی پناهجویان به سطحی پایین‌تر از محکومان کیفری دارد. در این میان، وضعیت کودکان پناهجو از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است، به‌ویژه زمانی که آمارها نشان می‌دهند ۴۰ درصد از متقاضیان پناهندگی را کودکان تشکیل می‌دهند، درحالی که سهم آنان از جمعیت جهانی کمتر از یک‌سوم است (بیگزاده و آذرپندار، ۱۴۰۳: ۲۱). در چنین شرایطی، سیاست‌هایی که فاقد ملاحظات حمایتی لازم باشند، تعهدات بین‌المللی دولت‌ها را نقض کرده و آسیب‌های مضاعفی را بر گروه‌هایی تحمیل می‌کنند که بیش از دیگران نیازمند حمایت‌اند.

۳.۲. سیاست عقب‌راندن پناهجویان

بر اساس مواد ۳۹ الی ۴۷ قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا، که در راستای تشدید «قوانین مهاجرتی» (۱۹۷۱)^۱ تدوین شد، دولت وقت «ورود آگاهانه بدون مجوز معتبر به بریتانیا»^۲ را جرم‌انگاری نمود (ر.ک: ماده ۳۹ قانون مذکور) و مجازات جرم تسهیل ورود پناهجویان به بریتانیا را از ۱۴ سال حبس به حبس ابد افزایش داد (ر.ک: ماده ۴۰ قانون مذکور). این تغییرات متأثر از «عملیات حاکمیت مرزی استرالیا» (۲۰۱۳)^۳، شامل تدابیری بحث‌برانگیز در زمینه جلوگیری از ورود قایق‌هایی بود که از طریق کانال مانس وارد آب‌های سرزمینی بریتانیا می‌شدند.

بر اساس مفاد قانون مزبور، مأموران مربوطه مجاز به متوقف کردن، ورود به کشتی، منحرف کردن مسیر، بازداشت و یا وادار کردن کشتی به ترک آب‌های سرزمینی بریتانیا شدند. علی‌رغم اینکه قانون پیشین، صدور دستور بازداشت کشتی‌ها را در صورت ورود به بنادر بریتانیا و با رعایت شرایط ایمن و انطباق با مقررات مندرج در «کنوانسیون حقوق دریای سازمان ملل متحد»^۴، مجاز می‌دانست، قانون جدید با گسترش حدود اختیارات مأموران، امکان انجام این اقدامات را حتی پیش از ورود کشتی‌ها به بنادر بریتانیا نیز فراهم نمود. در پیش‌نویس ماده ۳۹ قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا، حذف تمایز میان مفاهیم «رسیدن

1. Immigration Act (1971).

2. Knowingly Arriving in the UK without valid Entry Clearance.

3. Operation Sovereign Borders (2013).

4. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS).

به^۱ و «ورود به»^۲ قلمرو این کشور به میان آمد. رسیدن به بریتانیا به معنای دستیابی به مرزهای این کشور بدون پیاده شدن از وسیله نقلیه (در صورتی که خارج از یک بندر یا فرودگاه تجاری باشد) یا عبور از منطقه کنترل مهاجرت (در سایر موارد) است. در مقابل، ورود به بریتانیا زمانی محقق می‌شود که فرد از وسیله نقلیه پیاده شده و در صورت وجود، از منطقه کنترل مهاجرت عبور کند. این تفکیک از منظر حقوقی حائز اهمیت است؛ چراکه تا پیش از آن، مطابق با ماده ۲۴ قانون مهاجرت بریتانیا، تنها ورود بدون مجوز به خاک بریتانیا رفتاری مجرمانه تلقی می‌شد. این تغییرات با هدف ایجاد امکان تعقیب کیفری قاچاقچیان که در آب‌های سرزمینی بریتانیا رهگیری می‌شدند، اما از نظر قانونی همچنان وارد بریتانیا نشده بودند، مطرح شد. با این حال، متن این پیش‌نویس میان پناهجویان و قاچاقچیان تمایزی قائل نشده بود و در نتیجه، قربانیان قاچاق انسان و مهاجرانی که پیش از ورود موفق به دریافت ویزا نشده بودند نیز مستحق مجازات دانسته شدند.

۴.۲. سیاست دو دسته‌سازی پناهجویان

بر اساس ماده ۱۱ قانون تابعیت و مرزهای بریتانیا، سازوکاری دو وجهی در قبال پناهجویان به کار گرفته شد که مطابق آن پناهجویان به دو گروه اول و دوم تقسیم می‌شدند. گروه اول شامل افرادی بود که به صورت مستقیم وارد بریتانیا شده و بلافاصله خود را به مقامات رسمی معرفی می‌کردند و در مقایسه با گروه دوم از مزایای بیشتری برخوردار بودند. در مقابل، گروه دوم شامل پناهجویانی بود که از طریق کشورهای سومی همچون فرانسه یا بلژیک و به صورت غیرقانونی از مسیرهایی همچون کانال مانش وارد بریتانیا شده و در نتیجه با محدودیت‌های شدیدتری از جمله کاهش حقوق و مزایا و محرومیت از امکانات مسکونی مواجه بودند. این سیاست، مولد قانونی تبعیض‌آمیز بود که در آن برخی از پناهندگان صرفاً بر اساس نحوه ورود خود نسبت به سایر افراد از حقوق کمتری برخوردار می‌شدند.

مواد ۳ الی ۲۴ کنوانسیون پناهندگی، به تبیین برخی از حقوق پناهجویان در کشور مقصد پرداخته است. قید «برخی» از آن جهت است که تمامی حقوق پناهجویان در این کنوانسیون نیامده و اسناد عمومی حقوق بشر و میثاقین، در نقش تکمیلی خود ظاهر شده‌اند (قاری سیدفاطمی، ۱۳۹۶: ۳۴۰). بند نخست ماده ۳۱ کنوانسیون مذکور، به تعریف چگونگی برخورد کشور پذیرنده با پناهجویان غیرقانونی پرداخته است. شاخصه اصلی تشخیص غیرقانونی بودن پناهجو در این بند، نحوه ورود و اقامت آنان تعریف شده است. طبق این ماده، کشورهای عضو نباید افرادی را که به طور مستقیم و بدون مجوز قانونی از کشوری وارد می‌شوند که جان یا آزادی‌شان مورد تهدید است، تنبیه یا جریمه کنند. این امر مشروط بر

1. Arriving in.
2. Entering in.

آن است که افراد خود را فوراً به مقامات رسمی معرفی کرده و دلایل موجهی را برای ورود غیرقانونی خود ارائه دهند.

مجلس عوام بریتانیا، پیش از تصویب قانون تابعیت و مرزها، ذیل «یادداشت‌های تفسیری»^۱، به تفسیر بند ۱ ماده ۳۱ کنوانسیون پناهندگی پرداخت. در این یادداشت چنین استدلال شد که واژه «ورود مستقیم»^۲ تنها بر افرادی دلالت دارد که بدون عبور یا توقف در کشورهای سوم وارد بریتانیا می‌شوند؛ در نتیجه حمایت این ماده شامل حال افرادی که از طرق دیگر وارد خاک بریتانیا شده‌اند نمی‌گردد (Explanatory notes, 2021: 46). با این حال، این استدلال چندان با اهداف اصلی کنوانسیون پناهندگی، که حمایت از پناهجویان و پناهندگان است، همخوانی ندارد. به‌رغم شروط مذکور در این بند مبنی بر معرفی فوری و ارائه دلایل موجه، دور از انتظار است که مقصود آن مستثنا کردن پناهجویانی باشد که از کشورهای سوم وارد بریتانیا شده‌اند. چنین می‌نماید که این شرط حمایتی مضاعف برای افرادی است که به‌دلیل شرایط اضطراری خود نتوانسته‌اند مجوز ورود به کشور مقصد را دریافت کنند. کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان نیز از این تفسیر حمایت کرده و اشاره کرده است که این ماده حقوقی را که همه افراد تحت کنوانسیون پناهندگی از آن برخوردار شده‌اند، از جمله آنهایی که از کشورهای سوم عبور می‌کنند، محدود نمی‌کند. از سویی تفسیر مضیق مجلس عوام از واژه «مستقیماً» با رویه‌های قضایی بریتانیا در تزامم است. دادگاه بریتانیا در آرای خود دامنه وسیع‌تری از ورود مستقیم را تعریف کرده و آن را اعم از «عبور»^۳، «توقف»^۴ و «اقامت کوتاه»^۵ تفسیر کرده است (ر.ک: پرونده آدیمی)^۶ (EWHC, 1999: Para. 4). از این رو، تفسیر صحیح‌تر آن است تا تمامی افراد را، فارغ از نحوه ورود آنان، واجد برخورداری از حمایت کامل ماده ۳۱ کنوانسیون پناهندگی تلقی کرد.

۳. چالش‌های قضایی و افول طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا

طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا، از همان ابتدا با مناقشات گسترده حقوقی روبه‌رو بود و اجرای آن بارها در مراجع قضایی داخلی و بین‌المللی به چالش کشیده شد. نخستین پرواز حامل پناهجویان به مقصد رواندا که برای ۱۴ ژوئن ۲۰۲۲ برنامه‌ریزی شده بود، تنها ساعاتی پیش از پرواز، به‌دنبال صدور دستور موقت از سوی دیوان اروپایی حقوق بشر لغو گردید. این پرواز به‌منظور اخراج ۷ نفر

1. Explanatory Notes (HL Bill 82).

2. Coming Directly.

3. Transit.

4. Stop.

5. Temporary Stay

6. *R v Uxbridge Magistrates Court, ex parte Adimi* [1999] EWHC Admin 765, para 18.

از پناهندگانی که در بریتانیا درخواست پناهندگی داده بودند برنامه‌ریزی شده بود. با این حال رأی دیوان در یکی از پرونده‌های مذکور، همراه با مداخله کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، فرصتی را برای وکلای آنان فراهم نمود تا موفق به توقف اخراج موکلان خود گردند (ECHR, 2022: 1-2). به دنبال این وقایع و شکایت رسمی کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان و شاکیان خصوصی، مشروعیت حقوقی این قانون در محاکم بریتانیا مورد تردید قرار گرفت. دادگاه بریتانیا در ۱۹ دسامبر ۲۰۲۲، به قانونی بودن این سیاست رأی داد و اجرای آن را مطابق با الزامات قانونی ارزیابی کرد، اما این رأی در دادگاه تجدیدنظر به چالش کشیده شد (AAA-v-SSHD Summary, 2023: 1-5).

در مرحله تجدیدنظر، دادگاه به بررسی قانونی بودن این سیاست پرداخت و وارد رسیدگی به پرونده‌های فردی نشد (AAA-v-SSHD Summary, 2023: Para. 6). با این حال اکثریت قضات حکم بر «غیرقانونی» بودن این سیاست دادند (AAA-v-SSHD, 2023: 5). رأی دادگاه بر دو شکایت اصلی متمرکز بود: (۱) نقض اصل عدم بازگرداندن اجباری و (۲) عدم ارتباط پناهندگان با کشور سوم (Atkins & Walsh, 2024: 393-396). شواهد ارائه شده به دادگاه حاکی از آن بود که احتمال جدی و مستندی وجود دارد که مقامات رواندا درخواست‌های پناهندگی افراد را به‌درستی بررسی نکنند (AAA-v-SSHD Summary, 2023: Para. 4). در پی این گمانه‌زنی، خطر بازگرداندن برخی پناهندگان به کشور مبدأ وجود داشت که می‌توانست آزادی و حیات آنان را به‌طور جدی تهدید کند (AAA-v-SSHD Summary, 2023: 3). این امر ناقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (که شکنجه و رفتار غیرانسانی را ممنوع می‌سازد) و ماده ۶ «قانون حقوق بشر بریتانیا»^۲ (۱۹۹۸) (که اجرای مفاد کنوانسیون اروپایی حقوق بشر را در حقوق داخلی بریتانیا تضمین می‌کند) بود.

از طرفی طبق «دستورالعمل شورای اتحادیه اروپا درباره حداقل استانداردهای آیین رسیدگی در کشورهای عضو برای اعطا یا سلب وضعیت پناهندگی»^۳ (2005/85/EC)، انتقال یک پناهنده به کشور سوم تنها زمانی مجاز است که وی با آن کشور ارتباطی معنادار داشته باشد (Council of the European Union, 2005: 13-34). حال اینکه در پرونده مطروحه، هیچ‌یک از پناهندگان پیوندی با کشور رواندا نداشتند.^۴ دادگاه تجدیدنظر استدلال اخیر را مردود دانست، چراکه بریتانیا پس از خروج از

1. Unlawful.

2. Human Rights Act (1998).

3. Council Directive on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status (2005/85/EC). <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/85/oj>

۴. شش نفر از پناهندگان شامل دو تبعه ایرانی، یک تبعه سوری، یک تبعه ویتنامی، یک تبعه سودانی و یک تبعه عراقی بودند. برای اطلاعات بیشتر ر.ک: Supreme Court, 2023: 1.

اتحادیه اروپا دیگر ملزم به رعایت دستورالعمل‌های این نهاد، از جمله دستورالعمل آیین رسیدگی به پناهندگی اتحادیه اروپا نبود. از این رو، دادگاه تجدیدنظر، صرفاً با تکیه بر حقوق داخلی بریتانیا و تعهدات بین‌المللی این کشور، نقض احتمالی اصل عدم بازگرداندن اجباری را مورد پذیرش قرار داد و سیاست برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا را غیرقانونی تلقی کرد (AAA-v-SSHD Summary, 2023: 4). در واکنش به رأی صادره، وزارت کشور بریتانیا با ارائه درخواست فرجام‌خواهی به دیوان عالی، خواستار بازنگری در تصمیم دادگاه تجدیدنظر شد (Supreme Court, 2023: 1-56). دیوان عالی بریتانیا در ۱۵ نوامبر ۲۰۲۳، به اتفاق آرا درخواست وزارت کشور را رد و حکم دادگاه تجدیدنظر را مورد تأیید قرار داد (UK Supreme Court, 2023: Para. 8). این رأی با استناد به شواهد کافی دال بر وجود خطر واقعی بدرفتاری با پناهجویان در صورت انتقال به رواندا و احتمال بازگردانده شدن آنان به کشورهای مبدأ صادر شد. دیوان عالی کشور، به دلیل ماهیت غیرالزام‌آور «یادداشت تفاهم»^۱ میان بریتانیا و رواندا، تضمین‌های ارائه‌شده در این سند مبنی بر امنیت رواندا را ناکافی دانست و بر عدم قابلیت استناد به آن تا زمان ارائه تضمین‌های کافی و مؤثر جهت حمایت از حقوق پناهجویان تأکید نمود (Supreme Court, 2023, 56).

دولت وقت، در واکنش به رأی صادره، درصدد انعقاد قرارداد یا تصویب قانونی برآمد تا از طریق آن، امنیت کشور رواندا را به رسمیت بشناسد و تضمین‌های مؤثرتری جهت حمایت از پناهجویانی که قصد بازگرداندن‌شان را داشت، فراهم آورد (Atkins & Walsh, 2024: 395). بدین منظور، در ۲۵ آوریل ۲۰۲۴، لایحه‌ای با عنوان «قانون امنیت رواندا: پناهندگی و مهاجرت ۲۰۲۴»^۲ ارائه شد که ذیل فصل ۸ آن، رواندا به‌عنوان کشوری امن برای پناهجویان به رسمیت شناخته شد (UK Parliament, 2024: 2). مفاد لایحه مذکور، مانع از آن می‌شد که دادگاه‌ها با استناد به عدم امنیت رواندا، اجرای سیاست برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به این کشور را متوقف سازند. (UK Parliament, 2024: 1-7) با این حال، تحولات سیاسی داخلی بریتانیا بار دیگر مسیر اجرای این سیاست را دستخوش تغییر نمود. پس از روی کار آمدن حزب کارگر در انتخابات سراسری ۲۰۲۴ و تشکیل دولت جدید، این طرح به‌طور کامل ملغی و منابع مالی تخصیص‌یافته برای اجرای آن، به مبلغ ۷۵ میلیون پوند، به یک «آژانس فرماندهی کنترل مرزی»^۳ اختصاص یافت (BBC News, 2024).

۱. یادداشت تفاهم (Memorandum of Understanding - MoU)؛ سندی غیرالزام‌آور میان بریتانیا و رواندا بود، که در آوریل ۲۰۲۲ به‌منظور اجرای طرح انتقال پناهجویان از بریتانیا به رواندا تنظیم شد و بیانگر چارچوب همکاری و تعهدات سیاسی طرفین بود. <https://committees.parliament.uk/publications/30322/documents/175339/default>

2. Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Act (2024).

3. Border Security Command.

۴. سیاست مهاجرتی ایران در پرتو تجارب بریتانیا

جمهوری اسلامی ایران در چهار دهه گذشته، همواره یکی از کشورهای اصلی میزبان پناهجویان و پناهندگان در منطقه بوده است (مختارزاده و انصاری، ۱۴۰۱: ۱۰۳). سیاست‌های مهاجرتی و پناهندگی در کشورهای مختلف جهان بر اساس سازوکارها و قواعدی تنظیم می‌شوند که به ظرفیت‌ها، وسعت سرزمینی، شاخص‌های امنیت ملی و جمعیت مهاجران مربوط شود. ایران به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین کشورهای پذیرنده مهاجران در جهان، به‌طور فزاینده نیازمند تصویب قوانین و مقررات جامع و مناسب برای ساماندهی پناهجویان است. با این حال، تاکنون اقدام شایان توجهی از سوی دولت و مجلس در تدوین یک سیاست مهاجرتی جامع صورت نگرفته است (دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۴۰۳).^۱

پس از انقلاب اسلامی، سیاست‌های مرتبط با مهاجرت و پناهندگی عمدتاً بر اساس رویکرد عدم تسامح و بازگرداندن مهاجران شکل گرفت، بی‌آنکه سازوکارهای مشخص و شفاف در این حوزه وجود داشته باشد. سیاست بازگرداندن مهاجران و پناهجویان نه تنها به لحاظ اقتصادی و سیاسی چالش‌هایی را برای کشور ایجاد می‌کند، بلکه از منظر امنیتی و حقوق بشری نیز می‌تواند مشکلات متعددی برای ایران به‌همراه داشته باشد. هزینه‌هایی که برای بازگرداندن پناهجویان به کشور مبدأ صرف می‌شود، درحالی‌که این افراد پس از بازگشت به‌طور غیررسمی و از طریق قاچاقچیان دوباره راه بازگشت به ایران را می‌یابند، نه تنها تأثیرات مورد انتظار را ندارد، بلکه سبب تکرار مشکل نیز می‌شود.

از طرفی بازگرداندن پناهجویان به کشور مبدأ، آنان را در معرض خطرهای جانی، اقتصادی و اجتماعی متعددی قرار می‌دهد. در عین حال، پناهجویان در ایران از خدمات بهداشتی و درمانی و سایر خدمات عمومی بهره‌مند می‌شوند، بدون آنکه هزینه‌ای برای این خدمات بپردازند. به این ترتیب، پرداخت هزینه‌های مالیاتی و بیمه اجتماعی برای کارگران خارجی پناهجو توسط کارفرمایان می‌تواند به‌طور مؤثری وضعیت اشتغال آنان را ساماندهی کرده و از بزه‌دیدگی و بزهکاری بالقوه آنان در آینده جلوگیری کند (دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۴۰۳).

علی‌رغم مشکلات عدیده جمهوری اسلامی ایران در برخورد با سیل پناهجویان افغانستانی و قوانین قدیمی حاکم، کلیات «طرح ایجاد سازمان ملی مهاجرت» (۱۴۰۲) به تصویب مجلس رسید که بررسی آن حاکی از آن است که همچنان سیاست حاکم در امور مهاجرتی ایران مبتنی بر بازگرداندن اجباری است. از جمله نکات منفی این قانون، نسخ قانون «اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی» (۱۳۹۸) بود که بعد از سال‌ها تلاش، مشکل تابعیت فرزندان زنان ایرانی حاصل از ازدواج با

۱. نشست علمی بررسی حقوقی طرح سازمان ملی مهاجرت، دانشگاه ادیان و مذاهب، ۶ بهمن ۱۴۰۳. برای مطالب بیشتر

مردان خارجی را حل می‌نمود.^۱ قانون سازمان ملّی مهاجرت با خلط مباحث «تابعیت» و «اقامت»، مجدداً وضعیت فرزندان دارای نسب مادر ایرانی را به نقطه اولیه خود برگرداند. دولت نیز به منظور بررسی مجدد، طرح ایجاد سازمان ملّی مهاجرت را مسترد کرد، با این حال وضعیت این فرزندان همچنان در حالت بلاتکلیفی باقی مانده است.

از سوی دیگر، بر اساس آخرین آمار منتشرشده توسط کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، دولت چهاردهم جمهوری اسلامی ایران طی اعلامیه‌ای رسمی تصریح کرد که برگه‌های سرشماری صادره برای اتباع افغانستان، پس از ۲۰ مارس ۲۰۲۵ (۳۰ اسفند ۱۴۰۳) دیگر تمدید نخواهد شد (UNHCR, 2025: 1-2). بر اساس این تصمیم، دارندگان برگه‌های سرشماری از تاریخ یادشده، در زمره اتباع خارجی فاقد مدارک قانونی اقامت قرار گرفته و از دسترسی به خدمات اساسی نظیر بهداشت و درمان، خدمات پزشکی، معاملات املاک و سایر خدمات عمومی محروم شدند (UNHCR, 2025: 1-2).^۲ ماحصل این سیاست، موج گسترده اخراج اتباع افغان از ایران بود که پس از شرایط بحرانی در جنگ دوازده روزه به اوج خود رسید (UNHCR (Emergency Update), 2025: 1-5).^۳ با این حال، دولت ایران برای برخی گروه‌های خاص، استثنائاتی قائل شده است. این گروه‌ها شامل خانواده‌های با وضعیت اقامتی مختلط (نظیر دارندگان کارت آمایش و برگه سرشماری)، اعضای خانواده دارندگان کارت آمایش، اتباع دارای گذرنامه با روادید منقضی که امکان دریافت ویزای جدید و ورود مجدد به کشور را دارند، افرادی که دارای پروانه کار یا شناسه شغلی‌اند مشروط بر آنکه در مهلت مقرر موفق به اخذ اقامت قانونی شوند، کارکنان سابق دولت افغانستان و نهایتاً افرادی که پس از خروج از کشور، با گذرنامه معتبر بازمی‌گردند، می‌شود (UNHCR, 2025: 1-2).

ایران تنها کشوری نیست که به فکر بازگرداندن پناهجویان است. در دو دهه اخیر به خصوص پس از حملات یازدهم سپتامبر، سیاست‌های مبتنی بر عدم تسامح طرفداران بسیاری پیدا کرده است (Nethery & Silverman, 2015, 110). بین سال‌های ۲۰۰۹ الی ۲۰۱۹، تعداد پناهجویان بازداشتی در بریتانیا از ۲۴ هزار نفر تا ۳۲ هزار نفر در سال متغیر بوده است (The Migration Observatory, 2020). در فرانسه، ۲۲ مرکز برون‌سپاری وجود دارد که از ۴۶,۸۰۰ نفر، ۲,۷۹۷ نفر آنان را کودکان تشکیل داده‌اند (Global Detention Project, 2018). در این میان، استرالیا حتی پا را فراتر نهاده و تصمیم به زندانی کردن نامحدود پناهجویان در مراکز بازداشت برون‌مرزی و درون‌مرزی گرفته است که بواسطه آن

۱. برای اطلاع از مزایا و معایب این قانون به این مقاله ر.ک: مهدی‌پور و سایرین، ۱۴۰۰.

۲. برای اطلاعات بیشتر ر.ک:

Afghanistan Situation: *Afghan Returns from Iran and Pakistan*, (Published on 1 August 2025), Accessed on August 5, 2025 at: <https://data.unhcr.org/ft/documents/download/117913>

شماری از پناهجویان ایرانی جان خود را از دست داده‌اند (ر.ک: خبرگزاری دانشجو، ۱۳۹۷؛ خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۱۳۹۳).^۱ این بدان معناست که تمامی افراد غیرشهروندی که بدون ویزای معتبر وارد این کشور می‌شوند، مادامی که از کشور اخراج نشده و یا ویزا دریافت نکنند، به‌طور خودکار و نامحدود بازداشت خواهند شد (میشل پیتزی، ۱۴۰۳: ۱۳-۱۷). بررسی نمونه‌های مشابه، از جمله سیاست «حبس و پردازش برون‌مرزی استرالیا»^۲ که طی آن پناهجویان در مراکز خارج از قلمرو این کشور، نظیر نائورو و پاپوآ گینه‌نو، به مدت طولانی و نامعلوم بازداشت می‌شدند، حاکی از آن است که هرچند این اقدامات در برخی مقاطع به کاهش آمار ورود پناهجویان منجر شده است، اما چنین نتایجی نباید به بهای نادیده گرفته شدن حقوق بشری منجر شود.

در این میان، جمهوری اسلامی ایران با میزبانی از ۳/۸ میلیون مهاجر افغان (که تا پایان سال ۲۰۲۳ تنها ۸۰۰ هزار نفر از آنان دارای مدارک قانونی اقامت بوده‌اند) (UNHCR, 2023: Para. 2)، یکی از اصلی‌ترین مقاصد پذیرای این جمعیت محسوب می‌شود (Migration Policy Institute, 2025: Para. 1). اتخاذ رویکردی مشابه با طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا از سوی ایران، می‌تواند به انتقال اجباری مهاجران افغان به کشورهای سوم، یا حتی بازگرداندن آنان به افغانستان منجر شود که تحت حاکمیت طالبان، پیامدهای جدی حقوقی و انسانی برایشان در پی خواهد داشت. نخستین چالش چنین طرحی، نقض اصل بنیادین عدم بازگرداندن اجباری است که به‌عنوان قاعده‌ای آمره در حقوق بین‌الملل شناخته شده است^۳ (Allain, 2001: 557) و قابلیت این را دارد که حتی بدون الحاق رسمی ایران به کنوانسیون پناهندگی، از طریق عرف بین‌المللی الزام‌آور تلقی شود.

۱. از جمله این پناهجویان، «امید معصومعلی»، «حمید خزایی» و «رضا براتی» بودند. برای اطلاعات بیشتر ر.ک: خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، «قاتلان رضا براتی در پاپوآگینه نو محاکمه می‌شوند»، ۷ اسفند ۱۳۹۳، دسترسی‌یافته در ۱۰ مرداد ۱۴۰۴، در: <https://B2n.ir/IRNA-RezaBarati>؛ خبرگزاری دانشجو، «دولت استرالیا در مرگ «حمیدخزایی» مقصر شناخته شد»، ۸ مرداد ۱۳۹۷، دسترسی‌یافته در ۲۵ تیر ۱۴۰۴، در: <https://b2n.ir/SNNnews-> <https://www.hamidkhazaei.com>؛ خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، «لامبیدی از سازمان ملل، علت خودسوزی پناهجوی ایرانی در نائورو»، ۶ اسفند ۱۳۹۷، دسترسی‌یافته در ۱۴ مرداد ۱۴۰۴، در: <https://B2n.ir/IRNA-> <https://www.omidmasoumali.com>؛ همچنین ر.ک پرونده «حمید خزایی» در دادگاه کوئینزلند استرالیا: https://www.courts.qld.gov.au/data/assets/pdf_file/0005/577607/cif-khazaei-h-20180730.pdf

2. Australia's Offshore Processing of Asylum Seekers Policy:

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/lglrd/2024555200/2024555200.pdf>

۳. لازم به ذکر است که در آمره بودن این اصل اختلاف نظر وجود دارد. در همسویی با این کلام ر.ک به: کیهانلو و دادمهر،

طرح موسوم به «کشتی بیبی استکهلم»^۱ که از سوی دولت بریتانیا در سال ۲۰۲۳ به اجرا درآمد، نمونه‌ای دیگر از سیاست‌های مبتنی بر رویکردهای سخت‌گیرانه و بحث‌برانگیز در قبال پناهجویان به‌شمار می‌رود. این طرح که به‌طور اخص بر اسکان و نگهداری مردان پناهجوی مجرد در یک کشتی متمرکز بود، ضمن تفکیک مردان از خانواده‌هایشان، اعضای خانواده آنان را نیز در معرض مخاطرات مضاعف قرار داد (Home Office, 2024: 1-11).

در واقع، آثار سوء اتخاذ چنین سیاست‌هایی که عمدتاً مردان را هدف قرار می‌دهد، تنها به آنان محدود نگردیده و به‌طور مستقیم، سایر اعضای خانواده را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد؛ به‌نحوی که محرومیت از امکان زندگی مشترک، عملاً موجب تضعیف نهاد خانواده و سلب کارکرد اصلی آن می‌گردد. این در حالی است که «حق بر زندگی خانوادگی»، به‌مثابه یکی از ابعاد بنیادین حمایت از نهاد خانواده، در پرتو اصولی همچون «منع مداخله خودسرانه در امور خانوادگی»، «صیانت از حریم خصوصی» و «تضمین حقوق کودکان» در نظام حقوق بین‌الملل شناسایی شده است (شهبازی و خمایی، ۱۳۹۸: ۱۸۸). تصور چنین وضعیتی زمانی ملموس‌تر می‌گردد که پناهجویی افغان، با زنی ایرانی ازدواج نموده و ثمره این ازدواج فرزندی باشند که به موجب قوانین موجود، از حق برخورداری از تابعیت ایرانی محروم بمانند. در چنین شرایطی، اجرای سیاست‌های مبتنی بر بازگرداندن اجباری و عدم تسامح، به اخراج پدر از کشور و ابهام وضعیت حقوقی فرزندان وی منجر خواهد شد.

در مواجهه با چالش مذکور، اتخاذ رویکردی با هدف ساماندهی فرایند پناهندگی، حمایت از مهاجرین و تسهیل ادغام آنان در جامعه میزبان اقدامی مثبت به‌نظر می‌رسد. این سیاست باید بر اصول کلیدی همچون صیانت از امنیت ملی و همکاری‌های درون منطقه‌ای استوار باشد. یکی از اقدامات اساسی در این زمینه بازتعریف وضعیت حقوقی مهاجران افغان است که باید با در نظر گرفتن شرایط خاص کشور افغانستان و ماهیت بلند مدت بحران آن طراحی شود. تجربه کشور ترکیه در مدیریت مهاجران سوری نشان داده است که صدور مجوزهای کار هدفمند و کنترل شده، علاوه بر کاهش تنش‌های اجتماعی و نفرت پراکنی، ایزاری کارآمد برای مذاکره با جامعه بین‌الملل جهت جذب کمک‌های مالی برای کشور پذیرنده به‌شمار می‌رود. از طرفی، تشکیل ائتلافی میان کشورهای میزبان مهاجرین افغان (نظیر ایران، پاکستان، تاجیکستان و ترکیه) می‌تواند به اعمال فشار جمعی بر جامعه بین‌الملل در تأمین منابع لازم جهت بازسازی افغانستان منجر شود و در نتیجه، از حجم مهاجرت‌های آینده به ایران بکاهد. این راهبرد با سیاست‌های پیشنهادی سازمان ملل که بر کاهش فقر و ناامنی به‌عنوان راهکاری پایدار برای کنترل مهاجرت تأکید دارد، همسو است.

1. Bibby Stockholm.

بازنگری در قانون «مبارزه با قاچاق انسان» مصوب ۱۳۸۳ از طریق تصویب لایحه «مبارزه با قاچاق انسان و اعضای بدن و مجازات عبوردهندگان غیرمجاز از مرزهای کشور» (۱۴۰۳)، با رعایت تعهدات مندرج در کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی (موسوم به کنوانسیون پالمو، ۲۰۰۰)، که ایران در ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۴، به صورت مشروط به آن پیوسته است، می‌تواند قدمی مثبت باشد. در خلال این اصلاحات، توجه به پدیده بهره‌کشی از کارگران فاقد مجوز اقامت از سوی کارفرمایان از اهمیتی ویژه برخوردار است. عدم برخورد مؤثر با کارفرمایان خاطی، علاوه بر آثار منفی مستقیمی که بر کیفیت تولیدات ملی بر جای می‌گذارد، با تقلیل این افراد به نیروی کار ارزان‌قیمت، به بازتولید چرخه‌های استثمار از پناهجویان دامن می‌زند؛ در نتیجه، نیروی کار بومی که در اولویت استخدام قرار دارد و مستحق دریافت دستمزدی متناسب با استانداردهای عرفی است، از بازار کار کنار گذاشته شده و چرخه‌های معیوب از بهره‌کشی از مهاجرین و نفرت‌پراکنی نسبت به آنان تداوم می‌یابد.

۵. نتیجه

طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا به رواندا و سایر سیاست‌های مبتنی بر عدم تسامح، نه تنها از منظر تعهدات حقوق بشری مخدوش و چالش برانگیزند، بلکه از نظر اجرایی، ناکارآمد، پرهزینه و فاقد توجیهی منطقی‌اند. تجربه سیاست‌های مشابه نشان داده است که چنین رویکردهایی، حتی اگر به کاهش ورود پناهجویان منجر شود، در عمل با تشدید مسیرهای پرخطر قاچاق مهاجران روبه‌رو خواهد شد. طرح برون‌سپاری پناهجویان، مسئولیت‌گریزی دولتی را به جای ارائه راه‌حل‌های پایدار جایگزین کرده و از این طریق، کشورهایی را که خود از بحران‌های سیاسی و اقتصادی رنج می‌برند، به عنوان میزبان پناهجویان معرفی می‌کند. این طرح ناقض اصول بنیادینی همچون اصل عدم بازگرداندن اجباری و حق بر درخواست پناهندگی است. الغای طرح برون‌سپاری پناهجویان بریتانیا، تأییدی بر شکست سیاست‌های مهاجرتی غیرانسانی است که نتوانست در چارچوب حقوقی و اجرایی دوام بیاورد. این امر نشان داد که هیچ دولتی نمی‌تواند (و نباید) از مسئولیت‌های بین‌المللی خود در قبال پناهجویان شانه خالی کند. تلاش برای انتقال این مسئولیت به کشورهای دیگر، در نهایت با بن‌بست حقوقی و اخلاقی مواجه خواهد شد و جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنا نخواهد بود.

منابع

۱. فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. پیتری، میشل (۱۴۰۳). *بازدید از بازداشتگاه پناهجویان*. مترجم امیرمسعود پورموسی، تهران: انتشارات بین‌المللی آبرنگ.
۲. ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۴۰۲). *حقوق بین‌الملل عمومی*. تهران: گنج دانش.
۳. قاری سیدفاطمی، محمد (۱۳۹۶). *حقوق بشر در جهان معاصر*. ۲ جلد، تهران: نگاه معاصر.
۴. میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۹). *جرایم علیه شخصیت معنوی اشخاص*. تهران: میزان.

ب) مقالات

۵. بابائی‌راغب، اسماعیل؛ سلیمی ترکمانی، حجت؛ رضایی پیش‌رباط، صالح؛ رستم‌زاد، حسین (۱۴۰۱). *تأملی بر رویه دیوان اروپائی حقوق بشر در خصوص درخواست پناهندگی اتباع ایرانی*. *مجله مطالعات حقوقی*، ۱۴ (۲)، ۲۰۹-۲۳۷. <https://www.doi.org/10.22099/jls.2021.41064.4438>
۶. بیگزاده، ابراهیم؛ آذریندار، احمدرضا (۱۴۰۳). *حق مشارکت کودکان در فرایند پناهندگی*. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۲۷ (۲)، ۱۹-۳۴. <https://doi.org/10.48308/jlr.2024.233481.2608>
۷. پورموسی، امیرمسعود؛ سبحانی، مهین (۱۴۰۵). *اصل عدم بازگرداندن اجباری ثانویه در پرتو سیاست برون‌سیاری پناهجویان استرالیا*. *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، ۸ (۱)، ۸-۹. <https://doi.org/10.22054/qjpl.2025.85868.3109>
۸. شهبازی، آرامش؛ مقدمی خمایی، نیلوفر (۱۳۹۸). *حمایت از حق انسجام و همبستگی مجدد خانواده در چارچوب حقوق بین‌الملل پناهندگی: تأملی در رویه و نظریه*. *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۲۳ (۳)، ۲۱۲-۱۸۵. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.22516751.1398.23.3.6.1>
۹. علیرضائی، حمید؛ حکاک‌زاده، محمدرضا؛ کفایی‌فر، محمدعلی (۱۴۰۳). *منع اعاده پناهندگان در حقوق ایران، اتحادیه اروپا و اسناد بین‌المللی*. *فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی*، ۶ (۵)، ۳۶۵-۳۸۲. <https://www.doi.org/10.22034/ejs.2024.470160.1890>
۱۰. کیهانلو، فاطمه (۱۳۸۲). *بررسی امکان اعمال اصل ممنوعیت اعاده در مواجهه با حرکات گسترده آوارگان جنگی*. *فصلنامه پژوهش‌های حقوقی*، ۲ (۴)، ۱۳۳-۱۵۳. https://jlr.sdil.ac.ir/article_44788.html
۱۱. کیهانلو، فاطمه؛ دادمهر، هادی (۱۳۹۹). *نقض تعهدات بین‌المللی ایالات متحده آمریکا در قبال کاروان پناهجویان امریکای لاتین*. *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۳۷ (۶۲)، ۱۷۵-۱۹۸. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2019.104909.1676>
۱۲. مختارزاده، سعیده؛ انصاری، هانیه (۱۴۰۱). *چارچوب سیاست‌گذاری و حقوق پناهندگان در ایران، با تأکید بر سیستم تعیین وضعیت پناهندگی*. *سیاست‌نامه علم و فناوری*، ۱۲ (۴)، ۹۹-۱۱۷. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767220.1401.12.4.2.3>

۱۲. مقدسی‌فر، محمدرضا؛ شایگان، فریده (۱۴۰۳). شرط‌ناپذیری اصل ممنوعیت بازگردانی پناهنده در پرتو رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر. فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۲۵ (۸۲)، ۲۴۱-۲۷۶.

<https://doi.org/10.22054/qjpl.2022.62515.2646>

۱۳. مهدی‌پور، سیده فاطمه؛ سبحانی، مهین؛ مقصودی، رضا (۱۴۰۰). نقد و بررسی شرایط و آثار قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی ۱۳۹۸. فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی

معاصر، ۱۲ (۲۳)، ۱۱۱-۱۳۴. <https://doi.org/10.22034/law.2021.39615.2604>

ج) تارنماهای الکترونیکی

۱۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). قاتلان رضا براتی در پاپواگینه نو محاکمه می‌شوند. منتشرشده در ۷

اسفند ۱۳۹۳، دسترسی‌یافته در ۱۰ مرداد ۱۴۰۴، در: <https://B2n.ir/IRNA-RezaBarati>

۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا). نامیدی از سازمان ملل، علت خودسوزی پناهنجوی ایرانی در نائورو.

منتشرشده در ۶ اسفند ۱۳۹۷، دسترسی‌یافته در ۱۴ مرداد ۱۴۰۴، در: [https://B2n.ir/IRNA-](https://B2n.ir/IRNA-OmidMasoumAli)

[OmidMasoumAli](https://B2n.ir/IRNA-OmidMasoumAli)

۱۶. خبرگزاری دانشجو. دولت استرالیا در مرگ «حمید خزایی» مقصر شناخته شد. منتشرشده در ۸ مرداد ۱۳۹۷،

دسترسی‌یافته در ۲۵ تیر ۱۴۰۴، در: <https://b2n.ir/SNNnews-HamidKhazaeci>

۱۷. دانشگاه ادیان و مذاهب، نشست علمی بررسی حقوقی طرح سازمان ملی مهاجرت، مشاهده در ۷ اردیبهشت

۱۴۰۴، <https://urd.ac.ir/fa/88172>

۱۸. سایت آرای دیوان دادگستری اتحادیه اروپا. پرونده محمد فیروز قربانی، مشاهده در ۲۳ مهر ۱۴۰۳،

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=155104&doclang=EN>

۱۹. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. قانون مربوط به وضع پناهندگان و پروتکل آن، مشاهده در ۲۲

مهر ۱۴۰۳، https://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/97439

۲. انگلیسی

A) Books

1. Gammeltoft-Hansen, T. (2011). *Refugee protection and the reach of the non-refoulement principle*. Cambridge University Press DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511763403.005>
2. Khalid Koser. *Irregular migration, state security and human security*, *Global Commission on International Migration (GCIM)*, (2005): 5.
3. Lauterpacht, E., & Bethlehem, D. (2003). *The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion*. In E. Feller, V. Türk, & F. Nicholson (Eds.), *Refugee protection in international law: UNHCR's global consultations on international protection* (p. 116). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511493973>
4. Marlou Schrover, Joanne Van Der Leun. *Illegal Migration and Gender in a Global and Historical Perspective*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008): 5.

5. Nethery, A., & Silverman, S. (Eds.). (2015). *Immigration detention: The migration of a policy and its human impact*. London & New York: Routledge. (p. 110). DOI: <https://doi.org/10.25071/1920-7336.40431>

B) Articles

6. Allain, J. (2002). The jus cogens nature of non-refoulement. *International Journal of Refugee Law*, 13(4), 557. <https://doi.org/10.1093/ijrl/13.4.533>
7. Atkins, S., & Walsh, K. (2024). R (AAA) v SSHD and the implications of customary international law for the UK. *Legal Studies*, 44(3), 391–397. <https://doi.org/10.1017/lst.2024.12>
8. James Tobin. “Nationality and Borders Bill”, The House of Lords Library Briefing, (21 December, 2021): 12.
9. Mujuzi, Jamil. “The Southern African Development Community (SADC) Protocol on the Inter-State Transfer of Sentenced Offenders (2019): Highlighting potential contentious human rights issues”, *International Law Review*, Vol. 42 (2025): 150-151.
10. Saenz Perez, C. (2023). The securitization of asylum: A review of UK asylum laws post-Brexit. *International Journal of Refugee Law*, 35(3), 304-305. <https://doi.org/10.1093/ijrl/ead030>
11. Wu Katherine. “Economic Consequences of UK Immigration Reform Following Brexit”, *Perspectives on Business and Economics*, Vol. 36 (2018): 65. Retrieved from <https://preserve.lib.lehigh.edu/>

C) Cases

12. Case of Asylum Seekers in Europe: M.S.S v Belgium and Greece, accessed February 14, 2025, <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r27639.pdf>
13. Coroners Court of Queensland. *Inquest into the Death of Hamid Khazaei*. File No. 2014/3292. Delivered at Brisbane on 30 July 2018, Accessed on August 5, 2025 at: https://www.courts.qld.gov.au/data/assets/pdf_file/0005/577607/cif-khazaei-h-20180730.pdf
14. Court of Appeal (England and Wales). (2023). AAA and others v. Secretary of State for the Home Department: Judgment summary (29 June 2023). Judiciary of England and Wales. Retrieved from <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/06/AAA-v-SSHD-summary-290623.pdf>
15. England and Wales High Court (Administrative Court). (1999). *R v Uxbridge Magistrates Court & Another ex parte Adimi*; R v Crown Prosecution Service ex parte Sorani; R v Secretary of State for the Home Department ex parte Sorani; R v Secretary of State for the Home Department & Another ex parte Kazu [1999] EWHC Admin 765. Retrieved from <http://fmp.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/252/2017/12/0755.pdf>
16. European Court of Human Rights. (1989). Soering v. The United Kingdom (Application No. 14038/88). Strasbourg: Council of Europe, <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/01/ECtHR-1989-Soering-v.-United-Kingdom.pdf>
17. European Court of Human Rights. (2000). T.I. v. The United Kingdom (Application No. 43844/98, Decision as to the Admissibility). European Database of Asylum Law. Retrieved from <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-ti-v-united-kingdom-application-no-4384498-decision-admissibility-7-march-2000>

18. European Court of Human Rights. (2011). *M.S.S. v. Belgium and Greece* (Application No. 30696/09). European Database of Asylum Law. Retrieved from <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-mss-v-belgium-and-greece-gc-application-no-3069609>
19. European Court of Human Rights. (2012). *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* (Application No. 27765/09) [Grand Chamber]. European Database of Asylum Law. Retrieved from <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-hirsi-jamaa-and-others-v-italy-gc-application-no-2776509>
20. European Court of Human Rights. (2019). *Ilias and Ahmed v. Hungary* (Application No. 47287/15). European Database of Asylum Law. Retrieved from <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-ili-as-and-ahmed-v-hungary-application-no-4728715-21-november-2019-0>
21. *R (on the application of AAA and others) (Respondents/Cross Appellants) v Secretary of State for the Home Department (Appellant/Cross Respondent)*, accessed January 30, 2025, https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2023_0093_press_summary_435372d8db.pdf
22. *R v Uxbridge Magistrates Court & Adimi R v Crown*, accessed October 13, 2024, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/gbrhcqb/1999/en/97131>

D) Websites

23. BBC News. (2024, May 10). Keir Starmer vows to scrap Rwanda asylum scheme 'straight away'. Retrieved from <https://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-68984778>
24. Migration Policy Institute. One of the World's Largest Refugee Populations: Afghans Have Faced Increasing Restrictions in Iran, accessed on February 11, 2025 <https://www.migrationpolicy.org/article/afghan-refugees-iran>,
25. Moving under Threats: The Treacherous Journeys of Refugees who 'Voluntary' Departed from Israel to Rwanda and Uganda and Reached Europe, accessed January 31, 2025, <https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2018/10/moving-under>

E) Documents

26. Afghanistan Situation: *Afghan Returns from Iran and Pakistan*, (Published on 1 August 2025), Accessed on August 5, 2025 at: <https://data.unhcr.org/fr/documents/download/117913>
27. Asylum Seeker Resource Centre. (2014). Operation Sovereign Borders 'Retrieved from <https://asrc.org.au/wp-content/uploads/2013/07/Operation-Sovereign-Borders-May-2014.pdf>
28. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, accessed on March 3, 2025, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cat.pdf>
29. Council of the European Union. Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status, OJ L 326, 13.12.2005, p. 13–34, accessed on February 15, 2025, Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0085>

30. Gautier, P. (n.d.). ‘Memoranda of Understanding’: Mere political commitments or a well-established category of international treaty law? What distinguishes a legally binding agreement from a non-legally binding instrument? [Presentation]. ICJ & UCLouvain. <https://rm.coe.int/1-1-mou-ph-gautier-powerpoint/1680a23545>
31. Global Detention Project. (2018). France immigration detention. Global Detention Project. Retrieved from <https://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/france>
32. Home Office. “Nationality and Borders Bill”, The House of Commons, (4th November, 2021): 40-42. Retrieved from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/36/pdfs/ukpga_20220036_en.pdf
33. House of Commons Library. (2024). The UK-Rwanda migration and economic development partnership (Research Briefing No. 9568). Retrieved from <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9568/CBP-9568.pdf>
34. House of Lords International Agreements Committee. (2022). Memorandum of Understanding between the UK and Rwanda for the provision of an asylum partnership arrangement (7th Report of Session 2022–23, HL Paper 71). London: House of Lords. Retrieved from <https://committees.parliament.uk/publications/30322/documents/175339/default/>
35. Iran-UNHCR Data Portal, Fact Sheet November 2022, Accessed on March 3, 2025 at: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/98617#:~:text=According%20to%20data%20received%20from,Afghans%20and%2020%2C000%20are%20Iraqis>
36. Legislative Scrutiny: Nationality and Borders Bill, Home Office Decision Making, Age Assessments, and Deprivation of Citizenship Orders, accessed 15 October 2024, <https://committees.parliament.uk/publications/8549/documents/86371/default>
37. Observation on Nationality and Borders Bill”, accessed October 13, 2024, <https://www.unhcr.org/uk/sites/uk/files/legacy-pdf/615ff04d4.pdf>
38. Refugee Council. “Differential Treatment (Clause 11 of the Nationality and Borders Act)”, accessed 13 October 2024, <https://www.refugeecouncil.org.uk/information/refugee-asylum-facts/differential-treatment-clause-11>
39. Southern African Development Community. (2003). Regional indicative strategic development plan. Gaborone, Botswana: SADC Secretariat. Retrieved from [https://www.sadc.int/sites/default/files/2021-08/Regional Indicative Strategic Development Plan.pdf](https://www.sadc.int/sites/default/files/2021-08/Regional%20Indicative%20Strategic%20Development%20Plan.pdf)
40. Sturge, G. (2025, March 4). Asylum statistics (Research Briefing SN01403). House of Commons Library. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn01403/>
41. The European Court grants Urgent Interim Measures in Case Concerning Asylum-seeker’s Imminent Removal from the UK to Rwanda, accessed January 30, 2025, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7359967-10054452&filename=Interim%20measure%20granted%20in%20case%20concerning%20asylumseeker%E2%80%99s%20imminent%20removal%20from%20the%20UK%20to%20Rwanda.pdf>
42. The European Union. “Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council”, Official Journal of the European Union, (2013): 31-59. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj/eng>
43. The Migration Observatory. (2020, May 20). Immigration detention in the UK. The

- Migration Observatory at the University of Oxford. Retrieved from, accessed on 27 April 2025, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/immigration-detention-in-the-uk/>
44. UK Home Office. (2021). Nationality and Borders Bill: Explanatory notes (HL Bill 82). London: UK Home Office. Retrieved from <https://bills.parliament.uk/publications/44460/documents/1174>
45. UK Home Office. (2024). Failure to travel to Bibby Stockholm vessel: Policy guidance (Version 4.0). London: UK Home Office. Retrieved from <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/65f197549812278a47f6132d/Failure+to+Travel+to+Bibby+Stockholm+Vessel+policy+guidance.pdf>
46. UK Life Info. (n.d.). UK-Rwanda asylum partnership. UK Life Info. Retrieved April 27, 2025, from <https://uklifeinfo.co.uk/uk-rwanda-asylum-partnership/>
47. UK Parliament. (1971). Immigration Act 1971 (Chapter 77). London: The Stationery Office. Retrieved from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/77/pdfs/ukpga_19710077_en.pdf
48. UK Parliament. (1998). Human Rights Act 1998 (Chapter 42). London: The Stationery Office. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/data.pdf>
49. UK Parliament. (2015). Modern Slavery Act 2015 (Chapter 30). London: The Stationery Office. Retrieved from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/pdfs/ukpga_20150030_en.pdf
50. UK Parliament. (2024). Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Act 2024 (Chapter 8). London: The Stationery Office. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2024/8/enacted>
https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2024/8/pdfs/ukpga_20240008_en.pdf
51. UNHCR. (2019). Handbook on procedures and criteria for determining refugee status and guidelines on international protection under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the status of refugees. Geneva: UNHCR. Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4714a1bf2.html>
52. United Nations. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea. Treaty Series No. 81 (1999). London: The Stationery Office. Retrieved from: <https://treaties.fcdo.gov.uk/data/Library2/pdf/1999-TS0081.pdf>
53. Weis, P. (Ed.). (1951). The refugee convention, 1951: The travaux préparatoires analyzed with a commentary by Dr. Paul Weis. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4ca34be29.pdf>
54. Work Permit, accessed on February 14, 2025 <https://iscidestekmerkezi.org/wp-content/uploads/2018/09/Work-Permit-ENG.pdf>

References In Persian:**A) Books**

1. Ghari Seyyed Fatemi, M. (2017). *Human Rights in the Contemporary World*, 2 Vols. Tehran: Negah-e Moaser Publications.
2. Mir Mohammad Sadeghi, H. (2020). *Offences Against The Moral Integrity of Persons*. Tehran: Mizan Legal Foundation
3. Peterie, M. (2024). *Visiting Immigration Detention*, translated by Amirmasoud Pourmousa. Tehran: Abrang International Publications.
4. Ziaei Bigdeli, M. R. (2023). *Public International Law*, Tehran: Canjedanesh Publications.

B) Articles

5. Alirezaei, H., Hakakzadeh, M., & Kafaeifar, M. (2024). Prohibition of Return of Refugees in the Laws of Iran, European Union and International Documents. *Quarterly Journal of Economic Jurisprudence Studies*, 6(5), 365–382. <https://www.doi.org/10.22034/ejs.2024.470160.1890>
6. Babaei Ragheb, E. , Salimi Turkamani, H. , Rezaei Pishrobat, S. and rostamzad, H. (2022). A reflection on the European Court of Human Rights' case law regarding the asylum application of Iranian citizens. *Journal of Legal Studies*, 14(2), 209-237. <https://www.doi.org/10.22099/jls.2021.41064.4438>
7. Beigzadeh, E., & Azarpendar, A. (2024). Children's Right to Participate in Asylum Procedure. *Legal Research Quarterly*, 27(2), 19–34. <https://doi.org/10.48308/jlr.2024.233481.2608>
8. Keyhanlou, F. (2003). How to Apply the Principle of Non-refoulement in front of War Refugees?. *Journal of Legal Research*, 2(4), 133–153. https://jlr.sdil.ac.ir/article_44788.html
9. Keyhanlou, F., & Dadmehr, H. (2020). Violation of International Obligations by the United States vis-à-vis Asylum Seekers in Caravan. *International Law Review (Quarterly)*, 37(62), 175–198. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2019.104909.1676>
10. Mahdipour, S. F., Sobhani, M., & Maghsoudi, R. (2021). Critique and Examination on the Requirements and Consequences of the Act of Nationality of Children from Marriage between Iranian Women and Foreign Men 2019. *Contemporary Comparative Legal Studies Quarterly*, 12(23), 111–134. <https://doi.org/10.22034/law.2021.39615.2604>
11. Mogadasifar, M. R., & Shaygan, F. (2024). Prohibition of Reservation to the Principle of Non-Refoulement of Refugees in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Public Law Research Quarterly*, 25(82), 241–276. <https://doi.org/10.22054/qjpl.2022.62515.2646>
12. Mokhtarzadeh, S., & Ansari, H. (2022). Policymaking Framework and Refugee Rights in Iran, Focusing on the Refugee Status Determination. *Journal of Science and Technology Policy Letters*, 12(4), 99–117. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24767220.1401.12.4.2.3>
13. Pourmousa, A. and Sobhani, M. (2025). The Principle of Secondary Non-Refoulement in the Context of Australia's Offshore Asylum Policies. *Public Law Research*, (), -. <https://doi.org/10.22054/qjpl.2025.85868.3109>

14. Shahbazi, A., & Moghaddami Khomami, N. (2019). Supporting the Right of Family Unity and Reunification within the Framework of International Refugee Law: A Reflection on Practice and Theory. *Comparative Law Researches*, 23(3), 185–212. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.22516751.1398.23.3.6.1>

C) Websites

15. Courts of Justice of the European Union (CJEU). Case of Mohammad Ferooz Qurbani, accessed on 15 October 2024, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=155104&doclang=E> N.
16. Islamic Parliament Research Center. The Law on the Status of Refugees and Its Protocol, accessed on 14 October 2024, https://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/97439

مقاله آماده انتشار